

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

Sponsored by IBU

Bir Kur'an Falı Risalesi: *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*

A Quran Horoscope Treatise: Te'vîlâtü'l-Quran

Süleyman Eroğlu* - Mustafa Uluocak**

Abstract: The desire to learn about the future has led human beings to different searches. Therefore, throughout history, people have been to know the unknown by using various tools and based on specific signs, and they have always been curious about the future they want to know. This situation paved the way for the birth of a literary genre known as "falnâme" and became the source for the writing of many literary works around the subject. Books of horoscopes constitute an important part of the works written in the genre of fortune-telling and spread over time. Fortune-telling, which is the name of the way to open a book randomly and extract a message from there, is also known as tefeül. The Horoscope of the Quran is at the top of the book of horoscopes sought after by the Muslim Turkish people. The Horoscope of the Quran are works written to apply to the Quran about whether to do a job or not and seek good for the work to be done. One of The Quran fortune-tellings manuscripts the that has been written for this purpose and has not been studied until today is registered in Süleymaniye Library Ayasofya Section number 2705 under the name of Te'vîlâtü'l-Quran. Te'vîlâtü'l-Quran is a work of an unknown author, copied in 1563. This work, written in prose in the type of The Quran fortune-telling (tefeülname), has a total amount of four pages and contains interpretations of each letter of the Arabic alphabet based on 37 verses about the deeds desired to be beneficial. Te'vîlâtü'l-Quran is a work that reflects the characteristic language and spelling features of the period in which it was copied. In this article; The work in question was examined, and the text of the work was included to contribute to comparative studies on the Quran fortune-telling.

Structured Abstract: Human beings have been to know the unknown throughout history by using various tools and starting from certain signs. That's why people; Sometimes by watching the stars in the sky, sometimes by listening to the crowing of birds, sometimes by examining the appearance and movements of the organs in their bodies, they sometimes looked for a sign about the future that they wondered about and wanted to know about in between pages and lines of various books. This situation paved the way for the birth of a new literary genre known as "falname" and has been the source of many literary works written around the subject.

* Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD
Assoc. Prof., Bursa Uludag University, Faculty of Education, Department of Turkish Education
ORCID 0000-0003-3223-6731
seroglu@uludag.edu.tr

** Doç. Dr., Bursa Uludağ Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi ABD
Assoc. Prof., Bursa Uludag University, Faculty of Education, Department of Turkish Education
ORCID 0000-0002-9446-453X
muluocak@uludag.edu.tr

Cite as/ Atıf: Eroğlu, S. & Uluocak, M. (2021). Bir Kur'an falı risalesi: Te'vîlâtü'l-Kur'ân. *Turkish Studies - Language*, 16(1), 263-290. <https://dx.doi.org/10.47845/TurkishStudies.49181>

Received/Geliş: 02 February/Şubat 2021

Accepted/Kabul: 25 March/Mart 2021

Checked by plagiarism software

Published/Yayın: 30 March/Mart 2021

CC BY-NC 4.0

One of the Falname genre works, which has attracted attention and became widespread over time, is the book horoscope. The book horoscope, which is the name of the way to randomly open a book and get a message out of it, is also known as tefeül. When looking at the book horoscope, especially the Quran, Mevlânâ's *Mesnevî*, Sa'dî-i Şîrâzî's *Gülîstân*, Yazıcızâde Mehmed's *Muhammediye*, Ahmed Mürşîdî's *Ahmediye*, Ahmed Bîcan's *Envârü'l-Âşîkîn*, as well as the divans of well-known poets were also used.

The horoscope of the Quran is at the top of the book fortune telling, which attracts the attention of the Muslim Turkish people. There are two types of horoscopes written in the Quran, which are written to apply to the Quran to do or not to do a job and seek the best thing about the work to be done, fortune telling based on the interpretation of letters, and fortune telling based on Quran verses. It is seen that each of the Quranic horoscopes, which is the product of the desire to see the beginning of good deeds and to comment in this direction, is not only a language heirloom, but also provides important psychological, sociological and folkloric data about the beliefs, value judgments and behavior patterns of the Turkish people. With this feature, the Quranic fortune-telling is an important source for both ancient Turkish literature and Turkish folklore studies.

Based on this idea, it is known to those concerned that significant studies on the detection of copies of the Quranic horoscope and its scientific publications have been revealed. However, at the point we have reached today, inevitably, there are still copies of the Quranic horoscope that are still waiting to be brought to light in Turkey and abroad. One of the Quranic horoscope writings, which has not been mentioned among the works put forward so far, is included in a magazine consisting of 10 treatises written in different genres in Süleymaniye Library Ayasofya Section number 2705 under the name of *Te'vîlâtü'l-Quran*.

In this article, the work named *Te'vîlâtü'l-Quran*, which is in a magazine consisting of 10 treatises written in different genres in Süleymaniye Library Ayasofya Section 2705, is examined. The author of the work, copied in prose like a tefeülname in 1563, is unknown. *Te'vîlâtü'l-Quran* contains positive and negative comments on the 29 letters in the Arabic alphabet, starting from the letter "elif" to the letter "ye". The interpretation of each letter is based on a verse in the Quran. Approximately one-fourth of the comments made in the letter order in work were interpreted as negative, and the rest of the comments were interpreted positively. The letters interpreted positively include interpretations such as "rejoice, attaining desire, increasing sustenance, regaining health, finding fame, rising in office, winning over the enemy." There are comments such as "confusion in affairs, patience, repent and forgiveness" in negative letter comments.

It is seen that the manuscript, which is the basis of our study, was written in a very understandable way by a competent referee in vocal verse, and the words were carefully vocalized. Both letters and vowels are used to write the copy's vowels, written by the Arabic-Persian orthographic tradition. In Turkish words, /s/ consonant sad and sin, /p/ consonant p and b, /ç/ consonant with çe and cim letters, kef was used in writing nasal /n/ consonant. Regarding the closed /e/ sound, the /e/ sounds in the root syllable of some Turkish words are written with the letter y in the text. There are no examples of language resemblance in the text, and it is also seen that lip resemblance is not observed in word bases and suffixes. Multitude suffixes, possessive, and state suffixes have a parallel usage with today's Turkish. It is seen that the verb conjugation in the text is based on the 3rd person singular. The requested attachment in these shots is also used with the condition, present, and necessity functions. Also, as the requirement mode, the "-mAk gerek" structure is used with the request suffix -(y)A. The verbs it-, kıl- and ol- as auxiliary verbs in the text; there is also the form of -dUr as the suffix-verb. 45 percent of the 289 words - including repetitions - that make up the work's vocabulary are Turkish, 53 percent Arabic, and 2 percent Persian. It is seen that most of the Arabic words are made up of terms related to the subject of the text. These are words known to the public and used in daily language. It has been determined that some Arabic words such as sabr, hükm, and kahr are written down as used in the spoken language through internal vowel derivation. When the sentence structure of the *Te'vîlâtü'l-Quran* is examined, it is seen that the interpretations are expressed in specific patterns. Generally, the overturned sentence that starts with the phrase "te'vildür" or "te'vil budur ki" is in the form of short noun sentences ending with the declaration suffix dUr or verb sentences conjugated with the third person singular (y)A suffix of the request mode.

This study aimed to examine the *Te'vîlâtü'l-Quran*, a work written in plain language for the public to seek right for a job to be done by making the Quran a tool guide. It is aimed to contribute a little to the researches about falname genre.

Keywords: Classical Turkish Literature, fortune, tefeül, Quran fortune-telling, Te'vîlâtü'l-Kur'ân.

Öz: Gelecekte haberdar olmak arzusu, insanoğlunu farklı arayışlara yöneltmiştir. Bu yüzden insanlar; tarih boyunca çeşitli araçlar kullanarak ve birtakım işaretlerden yola çıkarak bilinmezi bilinir kılabilmek çabası içerisinde olmuş, merak edip bilgi sahibi olmak istediği geleceğe dair sürekli bir işaret aramıştır. Bu durum, “falname” adıyla bilinen edebî bir türün doğuşuna zemin hazırlamış ve konu etrafında birçok edebî eserin yazılmasına kaynaklık etmiştir. Falname türünde kaleme alınıp zamanla yaygınlaşan eserlerin önemli bir kısmını da kitap falları oluşturmaktadır. Bir kitabı rastgele açarak oradan bir mesaj çıkarma yolunun adı olan kitap falı, aynı zamanda tefeül olarak da bilinmektedir. Müslüman Türk halkı tarafından rağbet edilen kitap fallarının başında ise Kur'an falı yer almaktadır. Kur'an falları, bir işi yapıp yapmama hususunda Kur'an'a müracaat edip yapılacak iş hususunda hayrı arama amacıyla yazılan eserlerdir. Bu amaca yönelik kaleme alınmış ve bugüne değin üzerinde herhangi bir ilmî çalışmada bulunulmamış Kur'an falı yazmalarından biri de Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 numarada *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adıyla kayıtlı bulunmaktadır. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 1563 yılında istinsah edilmiş, müellifi bilinmeyen bir eserdir. Kur'an falı (tefeülname) türünde, mensur olarak kaleme alınmış, toplam 4 yaprak tutarındaki eser, hayra vesile olması arzu edilen işlere dair Arap alfabesinin her bir harfinin 37 ayete dayandırılan yorumlarını ihtiva etmektedir. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, istinsah edildiği devrin karakteristik dil ve imla özelliklerini yansıtan bir eserdir. Bu makalede; söz konusu eser incelenmiş ve Kur'an falları üzerine yapılacak mukayeseli çalışmalara katkıda bulunması amacıyla eserin metnine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk Edebiyatı, fal, tefeül, Kur'an falı, *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*.

Giriş

Gelecekte karşılaşılabilecek durumlara dair işaret arama arzusunun bir ürünü olan fal, insanlık tarihinin tüm devirlerinde az veya çok yer edinmiş uğraşılardan biridir. İslamiyet'ten önce ve sonra Türkler arasında da değişik şekillerde uygulanıp günümüze kadar yaygınlaşarak gelen falın birçok çeşidi mevcuttur. Kahve falı, kâğıt falı, el falı, yıldız falı, zar falı, kuş falı, kum falı, beden falı, kitap falı gibi fal çeşitleri günümüzde de uygulanmaktadır.

Fal bakmanın zamanla rağbet görüp yaygınlaşması, konu etrafında birçok eserin yazılmasına da kaynaklık etmiştir. Manzum, mensur veya manzum-mensur karışık olarak kaleme alınan söz konusu eserler “falname” adıyla bilinen yeni bir tür meydana getirmiştir.

Fal ile ilgili olarak yazılan ve ihtilâcnâme, kıyâfetnâme, kehânetnâme, tefeülnâme, yıldıznâme ve hûşidnâme gibi adlarla anılan eserlerin genel adı falnâme olup (Ersoylu, 1997: 204) fala nasıl bakılacağını ve ve falın nasıl yorumlanacağını anlatan veya özel fal formülleri veren kitaplar da genel olarak falname adıyla anılırlar. Fal kitabı anlamına gelen bu sözcüğün tefeülnâme olarak kullanılmasına da rastlanır (Sezer, 1998: 15). Arapça, Farsça veya Türkçe olarak yazılan falnamelerin başında genellikle Kur'an tefeülünün Hz. Peygamber tarafından tavsiye edildiği, hatta bazılarında bunun sünnet olduğu ifade edilip tefeülün adap ve usulünün anlatılması dikkati çeker (Uzun, 1995: 142).

Tefeül, sözlük anlamıyla “fal açma, fala bakma, uğur sayma, hayra yorma” anlamlarındadır. Edebî bir kavram olarak tefeül, özellikle kitap falı olarak bilinir. Kutsal kitapların, tanınmış şairlerin divanlarının veya dinî, tasavvufî eserlerin bir niyet veya dilek tutularak rastgele açılması neticesinde, ilk göze çarpan ifadelerin okunarak yorumlanması, tefeül, tefeül etmek olarak tanımlanmıştır (Bilkan, 2010: 133).

Tefeülde bulunma, zamanla daha çok bir kitabı rastgele açarak oradan bir mesaj çıkarma yolunun adı olmuştur. Bakılan kitap, herhangi bir edebî, ilmî eser olabileceği gibi, kutsal bir metin hatta Kur'an-ı Kerim de olabilmektedir. Bunlardan en makbulü ve en fazla önem arz eden ise Kur'an falıdır (Ertaylan, 1951: 7). Kitap falına bakılırken Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere, Hâfız, Hayâlî, Vecdî, Yunus Emre, Niyâzî-i Mısırî, Hâfız, Örfî, Fuzûlî, Atâyî gibi şairlerin divanları, Mevlânâ'nın *Mesnevî'si*, Sa'dî-i Şîrâzî'nin *Gülistân'ı* Yazıcızâde Mehmed'in *Muhammediye'si*, Ahmed Mürşidî'nin *Ahmediye'si*, Ahmed Bican'ın *Envârü'l-Âşıkîn'i* gibi daha çok dinî muhtevalı

eserlerden yararlanılmıştır (Dikmen & Çetin, 2016: 195). Fasih Ahmed Dede'nin *Divan*'ı da Mevlevîler arasında bu maksatla çok kullanılan bir eserdir (Uzun, 1995: 145).

Toplumumuzda İslâm'la falın bir araya getirilmesi menfî bir anlam ifade etse de Kur'an falları, yapılması düşünülen bir iş için, o işi yapıp yapmama hususunda Kur'an'a müracaat, Kur'an'ı hakem kılma ve yapılacak iş hususunda hayrı arama şeklinde olması yönüyle diğer fallarla sadece bir isim benzerliği olarak ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan, "bir işte hayırlı olanı arama" anlamına gelen ve yapılması, Hz. Peygamber tarafından tavsiye edilen "istihare"yle amaç benzerliğinin Kur'an fallarının yazılmasında etkili olduğu düşünülebilir (Yıldız, 2010: 183-184).

Türk edebiyatında Kur'an'a müracaatla yapılacak işlerde hayrı arama amacıyla kaleme alınmış Kur'an falı (tefeülname) türündeki eserlerden¹ biri de Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 numarada kayıtlı *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı eserdir. Bu makalede söz konusu eser incelenmiştir.

Te'vîlâtü'l-Kur'ân

Nüsha Tavsifi

Gömme yaldız şemseli, kahverengi meşin bir cilt içerisinde bulunan ve harekeli nesih yazıyla kaleme alınmış olan nüsha, 250X155 mm. ölçülerinde ve toplam 98 varaktır. Krem renkli, aharlı kâğıt özelliğine sahip nüshanın 1b yaprağında bir vefk, 2a'da *Kameriyye-i Şeyh Vefâ*, 2b-36a yaprakları arasında mensur *Melheme*, 36b-45a yaprakları arasında *Rûz-nâme-i Şemsiyye*, 45b-49a yaprakları arasında *İhtilâc-nâme*, 49b-51a yaprakları arasında *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, 51a-60a yaprakları arasında *Risâle-i Nesâyihü'l-ebrâr*, 60a-63a yaprakları arasında ay başından ay sonuna kadar yapılması ya da yapılmaması gereken işler hakkında bir risale, 63a-68b yaprakları arasında *Tuhfetü'l-vüzerâ*, 68b-76a yaprakları arasında *Tevârîh-i Âl-i Osmân*, 76a-77b yaprakları arasında Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fâtıma'ya nasihatlerini içeren bir risale, 77b-91a yaprakları arasında *Mesâ'il-i Şer'iyye Fetevâ-yı Kemâl Paşa*, 91b-98a yaprakları arasında da kameriyye cetvelleri yer almaktadır.

Çalışmamıza esas olan eser, *Hâzâ Te'vîlâtü'l-Kur'ân* başlığı altında mensur olarak kaleme alınmıştır. Her yaprağı siyah mürekkeple, 15 satır hâlinde kaleme alınmış olan nüshada eserin başlığı ve her bir harfe dair hükümlerin öncesinde iktibas edilen ayetler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Nüshada müellif/müstensih adı, telif/istinsah tarihi ve yerine ilişkin herhangi bir kayıt

¹ Kur'an falı (tefeülname) türündeki eserler hakkında yapılmış çalışmalar için bkz.: Ertaylan, İ. H. (1951). *Falname*, İstanbul Üniversitesi Yayınları; Duvarcı, A. (1993). *Türkiye'de Falcılık Geleneği ile Bu konuda İki Eser, Risâle-i Falname li Ca'fer-i Sâdık ve Tefe'ülname*, Esra Matbaası; Sezer, S. (1998). *Osmanlı'da Fal ve Falnameler*, Milliyet Yayınları; Şanlı, İ. (2003). "XVI. Yüzyıl Divan Şairi Fedâyî ve Fâl-nâme-i Kur'ân-ı 'Azîm'i", *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5, 161-178.; Temizkan, M. (2007). "Bir Kur'an Falı", *Millî Folklor*, 74, 70-74.; Sömbüllü, Y. Z. (2008). İlm-i Tefe'ül ve Tefe'ül-nâme (Kur'an Falı) Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1(2), 383-391.; Bilkın, A. F. (2010). Tefe'ül ile Ad Verme Geleneği ve Emir Timur'un Adı, *Millî Folklor*, 85, 133-137.; Yıldız, A. (2010). Manzum Bir Kur'an Falı, *İstem Dergisi*, 8(16), 181-198.; Yıldız, A. (2012). İslâmî Türk Edebiyatında Kur'an Falları, *İslâmî Türk Edebiyatı Sempozyumu*, 195-232, Sütün Yayınları; Şenödeyici, Ö. ve Koşık H. S. (2015). En Muteber Kaynaktan Gaybî Öğrenmek: Bir Kuran Falı Manzumesi, *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 1, 71-96.; Dikmen, M. ve Çetin, K. (2016). Klasik Türk Edebiyatında Tefeül Geleneği ve Kitap Falının Şiire Yansıması, *The Journal of Academic Social Science*, 49, 191-204.; Şenödeyici, Ö. ve Koşık H. S. (2017). *Osmanlı'nın Gizemli İlimleri-1 Kur'an Falları ve Uzun Firdevsî'ye Ait Bir Örnek*, Kesit Yayınları; Vural, H. (2017). Fal Bakma Geleneği ve Bir Fâl-ı Kur'an, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2, 95-114.; Koşık, H. S. (2017). Müellifi Bilinmeyen Manzum Bir Kur'an Falı, *Littera Turca, Journal of Turkish Language and Literature*, 3(4), 127-41.; Avcı, İ. (2018). Ali Uşşâkî'nin Manzum Kur'an Falı: Sürûr-nâme", *Prof. Dr. Tahir ÜZGÖR'e Armağan*, 83-103, Yayın Evi Yayınları; Özer, B. (2019). Klasik Türk Edebiyatında Fal Yazma Geleneği ve Manzum Falname Metni, *Atlas International Refereed Journal on Social Sciences*, 5(19), 413-430.; Yeşilbaş, S. (2020). Edebî Bir Tür Olarak Falname ve Mensûr Bir Kur'an Falı Örneği, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö7), 367-379.; Eroğlu, S. (2020). Manzum Bir Kur'an Falı -Floransa Laurenziana Kütüphanesi Nüshası, *2nd International Congress on Academic Studies in Philology (BICOASP) Book of Congress Proceedings*, 315-335.

yoktur. Ancak nüshanın 2b-36a yaprakları arasında yer alan mensur melheme² metninin sonunda yer alan 971 (1563) tarihli istinsah kaydı ve nüshanın baştan sona aynı müstensih tarafından kaleme alınmış olması, eserin 1563 yılında istinsah edildiğini göstermektedir.

Muhteva

Bir işin, dileğin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği hususunda Kur'an-ı Kerim'i rehber kılan Kur'an falları, ya harflerin yorumuna dayalı falnameler yahut da Kur'an ayetlerine dayalı falnameler olmak üzere iki türlü karşımıza çıkmaktadır. Harflerin yorumuna dayalı falnamelerde gerekli dualar okunduktan sonra Kur'an-ı Kerim açılır. Sağ sayfasında ilk karşılaşılan ayetin ilk harfinin Kur'an'ın hangi ayetlerine delalet ettiği belirtilerek bu ayetlerin manaları fala esas alınır. Kur'an ayetlerine dayalı falnamelerde de yirmi sureden seçilmiş bazı ayetlerin yorumu yapılır (Uzun, 1995: 142-143).

Te'vîlâtü'l-Kur'ân, harflerin yorumuna dayalı olarak Kur'an-ı Kerim'den seçilmiş ayetlerin yorumu üzerine kaleme alınmış bir falnamedir. Eser, Arap alfabesinin her bir harfinin 29 ayete dayandırılan yorumunu ihtiva etmektedir. Eserde fal bakma öncesinde yapılması gereken bazı dinî uygulamalara da yer verilmiştir. Buna göre, Kur'an falına şu şekilde bakılır:

Fal bakmadan önce abdest alıp kibleye karşı oturulmalıdır. Ardından üç kez İhlas suresi, bir kez Fatiha suresi ve “*Allāhümme tefe’eltü bike ve ente bike ve tevekkeltü ‘aleyke feerînî fî kitābike’l- mektûbi fî sırrike’l-mektûbi fî ‘aynikeyā ze’l-celāli ve’l-ikrām*”³ (51a-4/5) duası ile “*ve ‘indehū mefātihu’l-ğaybi lā ya‘lemühā illā hüve ve ya‘lemū mā fî’l-berri ve’l-baħri vemā tesķuķtu min veraķatin illā ya‘lemühā velā ĥabbetin fî zulūmāti’l-arđı velā raķbin velā yābisin illā fî kitābin mūbīnin*”⁴ (51a-6/7/8) ayeti okunmalıdır. Sonrasında Kur'an-ı Kerim açılıp sağ taraftaki sayfanın yedinci satırındaki ilk harfe bakılıp bu harfin işaret ettiği ayetin hükmü görülmelidir. Sonrasında yedi sayfa çevirip tekrar yedi satır sayılarak yedinci satırın ilk harfinin ne olduğuna göre amel edilmelidir.

Eserde bu şekildeki harf tespitinden sonra hangi harf geldiğinde neler olacağı, Arap alfabesinin harf sırasına göre ve Kur'an-ı Kerim'deki 27 sureden seçilmiş ayetlerle yorumlanmaktadır. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'da her bir harfin dayandırıldığı ayetler ve Türkçe mealleri şöyledir:

Elif: *Allāhū lā-İlāhe illā hüve’l-ħayyü’l-kayyūmū* “Allah kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır. Diridir, kayyumdur.” (Bakara, 2/255)

Be: “*Berā’etūn mina’l-lāhi ve Resūlihī*” “Allah ve Resûl’ünden (kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere) bir ihtar!” (Tevbe, 9/1)

Te: *Tebārake’llezī biyedihi’l-mülkü* “Mutlak hükümrânlık elinde olan Allah, yüceler yücesidir.” (Mülk, 67/1).

Se: *Şümme’l-lezīne keferū birabbihim ya‘dilūne* “Böyleyken kâfirler hâlâ Rablerine başkalarını eşit sayıyorlar.” (En’âm, 6/1).

Cim: *Cennātü’adnin yedħulūnehā* “(Onlar), adn cennetlerine girerler.” (Fâtır, 35/33).

² Melheme, güneş veya ay tutulması, yeni ay görünmesi, yıldız kayması, gök gürlemesi, şimşek çakması, şiddetli yağmur veya dolu yağması ya da rüzgâr esmesi, gökküşağı, sis ve deprem gibi birtakım tabiat olaylarına ve bu olayların gerçekleşme zamanına bakılarak gelecek haberlerinin verildiği metinlerin ortak adıdır (Boyraz, 2006: 269).

³ “Allahım, senden hayırlı yorumlar diledim ve sana güvendim. Bana yazılı olan kitapta yazılmış sırrını senin nazarında göster, ey celal ve ikram sahibi.

⁴ “Gaybın anahtarları Allah’ın yanındadır; başkası onları bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini o bilir. Onun bilgisi dışında dalından bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki bir tek dâneyi, yaş ve kuru ne varsa her şeyi bilir. Bütün bunlar, gerçeği tüm netliği ile gösteren apaçık bir kitapta yer almaktadır.” (En’âm, 6/59).

Hâ: *Hâ mîm ve'l-kitâbi'l-mübînî* "Hâ mîm, aydınlatan kitaba yemin olsun!" (Duhân, 44/1-2).

Hı: *Hateme'l-lâhü 'alâ kulûbihim [ve 'alâ sem'ihim]* "Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir." (Bakara, 2/7).

Dal: *Demmere'l-lâhü 'aleyhim* "Allah onların köklerini kazıdı." (Muhammed, 47/10 / Bakara, 2/7).

Zel: *Zevâtâ efnânin febi'eyyi âlâ'i Rabbikümâ tükezzibâni* "İkisinde de çeşit çeşit ve emsalsiz nimetler bulunur. Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?" (Rahmân, 55/48-49).

Re: *Resûlün mina'l-lâhi yetlû şuhufen muṭahheraten* "Allah'tan gelen ve tertemiz sayfaları okuyan Resul..." (Beyyine, 98/2).

Ze: *Züyyine li'n-nâsi ḥubbü's-şehvâti* "Nefsani arzular insanlara çekici kılındı." (Âl-i İmrân, 3/14).

Sin: *Se'ele sâ'ilün bi'azâbin vâkı'ın li'l-kâfirîne* "Birisi, Allah katından inkârcılar için gelecek olan ve hiç kimsenin savamayacağı azabın gelmesini istedi." (Meâric, 70/1-2).

Şin: *Şehide'l-lâhü ennehü lâ ilâhe illâhü* "Allah hak ve adaleti ayakta tutarak kendinden başka tanrı olmadığını bildirdi." (Âl-i İmrân, 3/18.)

Sad: *Şâd ve'l-kur'ânî zî'z-zikri* "Sâd, öğüt ve uyarı dolu Kur'an'a and olsun." (Sâd, 38/1).

Dat: *Ḍaraba'l-lâhü meşelen li'l-lezîne keferû* "Allah inkâr edenlere misal vermektedir." (Tahrîm, 66/10).

Tı: *Ṭâ hâ mâ enzelnâ 'aleyke'l-kur'âne liteşkâ* "Tâ hâ. Biz Kur'an'ı sana mutsuz olasın diye indirmedik." (Tâhâ, 20/1-2).

Zı: *Zahera'l-fesâdü fi'l-berri ve'l-baḥri* "Karada ve denizde düzen bozuldu." (Rûm, 30/41).

Ayn: *'Abese ve tevellâ en câ'ehü'l-a'mâ* "Kendisine o âmâ geldi diye Peygamber yüzünü ekşitti ve öteye döndü." (Abese, 80/1-2)

Gayn: *Gâfiri'z-zenbi ve ḳâbili't-tevbi* "O, suçu bağışlayan, tövbeyi kabul edendir." (Mü'min, 40/3).

Fe: *Felâ uḳsimu bimevâkı'ı'n-nücûmi* "Hayır, yıldızların yerlerine yemin ederim." (Vâkı'a, 56/75).

Kaf: *Ḳâf ve'l-kur'ânî'l-mecîdi* "Kâf, şanı yüce Kur'an'a yemin olsun!" (Kâf, 50/1).

Kef: *Ḳâf hâ yâ 'ayn şâd zikru rahmeti Rabbike 'abdehü Zekerıyyâ* "Kâf hâ yâ ayn şâd. Bu, Rabbinin, Zekerıyya kuluna lutfettiği rahmetin anlatımıdır." (Meryem, 19/1-2).

Lam: *Lem yekûni'l-lezîne keferû* "Küfürden ayrılacak değillerdi." (Beyyine, 98/1).

Mim: *Mâ kâne Muḥammedün ebâ eḥadin min ricâliküm* "Muhammed, içinizden hiçbir erkeğin babası değildir." (Ahzâb, 33/40).

Nun: *Nûn ve'l-ḳalemi vemâ yeşṭürüne* "Nûn. Kaleme ve (yazanların) onunla yazdıklarına and olsun ." (Kalem, 68/1).

Vav: *Ve'l-lâhü min verâ'ihim muḥiṭun* "Allah onları arkalarından kuşatmıştır." (Burûc, 85/20).

He: *Hel etâ 'ale'l-insâni ḥinün* "İnsan üzerinden uzun bir süre geçmedi mi?" (İnsân, 76/1).

Lam-elif: *Lâ üḳsimu biḥâza'l-beledi* "Yemin ederim bu beldeye." (Beled, 90/1).

Ye: *Yâsîn ve'l-kur'ânî'l-hakîmî* “Yasin, hikmet dolu Kur'an'a yemin olsun.” (Yâsîn, 36/1-2).

Kur'an falı türündeki eserlerin genelinde olduğu gibi *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'da da harf sırasına göre bulunulan yorumların bir kısmı olumlu, bir kısmı da olumsuz durumlara işaret etmektedir. Mesela, cim harfi “*Bu niyetde çok fâ'ide, vâfir ni'met vardır, seferi mübârek ola.*” (49b-7/8) şeklinde olumlu haberlere yorulurken, mim harfi ise “*hâzer ide bu niyetde, şabır ide, günâhına tevbe kıla.*” (50b-7) şeklinde olumsuz bir duruma işarette bulunmaktadır. Eserde “elif, be, te, se, cim, ha, dal, zel, re, sin, sad, dad, tı, zı, gayn, fe, kaf, lam, nun, vav, he, ye” harfleri geleceğe dair olumlu haberlere yorulurken, “Hı, ze, şın, ayın, kef, mim ve lâm-elif” harfleri de olumsuz bir gelişmenin işareti sayılmaktadır. Görüldüğü gibi eserde olumlu gelişmelere işaret eden harfler, olumsuzun işareti olarak kabul edilen harflere göre sayıca daha fazladır. Bu da müellifin halkı, kaygı verici durumlardan ziyade müspet beklentiler içerisine sokma gayretinde olduğunu göstermektedir.

Dil Özellikleri

1. Yazım Özellikleri

1.1. Ünlülerin Yazımı

Başlangıcından itibaren Batı Türkçesinde ünlülerin yazımında iki gelenek etkili olmuştur. Bunlardan birincisi ünlülerin yalnızca harekeyle gösterildiği yahut hiç işaretlenmediği Arap-Fars imla geleneğidir. Diğeri ise hareketlerle birlikte Arap alfabesinin med harfleri olan elif (ا) vāv (و), ye (ي) ile ha-yı resmiye adıyla bilinen ha (ه) harfinin kullanıldığı veya yalnızca bahsi geçen harflerle ünlülerin işaretlendiği Eski Uygur yazı geleneğidir (Tekin, 1997: 77-78). Metinde her iki geleneğe bağlı yazım özellikleri tespit edilmiştir.

1.1.1. /a/ Ünlüsünün Yazımı

Ön seste: /a/ ünlüsü, ön seste “üstünlü elifle” اَرْتَا *arta* 49b-13 ve “çekerli medli elifle” اَئَا *aña* 51a-11 yazılmıştır.

İç seste: /a/ ünlüsü, iç seste “çekerli medli elifle” قَانْدُر *vardur* 49b-8, ve “üstünle” بَعْتُو *bağlu* 50b-6 yazılmıştır.

Son seste: /a/ ünlüsü, son seste “üstünlü hâ-i resmiye ile” صَكْرَه *şoñra* 51a-10 yazılmıştır.

1.1.2. /e/ Ünlüsünün Yazımı

Ön seste: /e/ ünlüsü, ön seste “üstünlü elifle” اَوْمَكْدَن *evmekden* 50a-3 yazılmıştır.

İç seste: /e/ ünlüsü, iç seste “üstünle” چَپُردُك *çepürdük* 50b-13 yazılmıştır.

Son seste: /e/ ünlüsü, son seste “hâ-i resmiye ve üstünle” يَتِيْشَه *yetişe* 50b-14 yazılmıştır.

1.1.3. /ı/, /i/ Ünlülerinin Yazımı

Ön seste: /ı/, /i/ ünlüleri, ön seste “esreli elif” ile اِيْتْمَيَه *itmeye* 50a-8 ve “elifle birlikte çekerli ye” ile اِيْتْمَكْ *ile* 51a-2 yazılmıştır.

İç seste: /ı/, /i/ ünlüleri iç seste “esre ile” يِيْتْمَكْدُر *yitmekdür* 49b-2 ve “çekerli ye ile” دِيْتْمَه *vire* 50b-14 yazılmıştır.

Son seste: Son seste /ı/, /i/ ünlüleri “çekerli ye ile” *dahı* 51a-2 yazılmıştır.

1.1.4. /o/, /ö/, /u/, /ü/ Ünlülerinin Yazımı

Ön seste: /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri, ön seste “ötreli elif ve vav ile” *olmağa* 49b-3, *üç* 51a-3 yazılmıştır.

İç seste: /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri iç seste “vav” *çepürdük* 50b-13 ve “ötreli vav” ile *döne* 49b-11, *göstere* 50b-10 yazılmıştır.

Son seste: /o/, /ö/, /u/, /ü/ ünlüleri, son seste “ötreli vav” ile *bağlu* 50b-6, *girü* 51a-11 ile yazılmıştır.

1.2. Ünsüzlerin Yazımı

1.2.1. /s/ Ünsüzünün Yazımı

Türkçe kelimelerde art ünlülerin yanında yer alan /s/ ünsüzü, sad ile, ön ünlerin yanında sin ile yazılmıştır:

şag tarafından 51a-9, yedi satır şaya 51a-9, *şoñra* yedi satır girü şaya 51a-11, *sevinmekdür* 50a-4

/s/ ünsüzünün art ünlülü hecelerde Arap alfabesinden alınan sad (ص) harfiyle yazılması, Arap-Fars yazı geleneği izlerini taşıyan Batı Türkçesi yazılı ürünlerinde karşılaşılan bir imladr (Tekin, 1997:78).

1.2.2. /p/ Ünsüzünün Yazımı

Metinde Türkçe kelimelerin bünyesinde bulunan /p/ ünsüzü pe (پ) harfiyle yazılmıştır:

 çepürdük 50b-3.

2. -(y)Up zarf-fiil ekinin yazılışında /p/ ünsüzü be (ب) harfiyle yazılmıştır: *alup* 51a-2.

1.2.3. /ç/ Ünsüzünün Yazımı

Metinde Türkçe kelimelerin bünyesindeki /ç/ ünsüzü çe (چ) harfi ile *açıla* 50a-11, *çepürdük* 50b-13 ve cim harfi ile *üç* 51a-3 yazılmıştır.

1.2.4. Nazal /ñ/ Ünsüzünün Yazımı

11. Nazal n ünsüzü metinde kef (ك) harfi ile yazılmıştır: *şoñra* 51a-10, *aña* 51a-11.

2. Ses Bilgisi Özellikleri

2.1. Ünlüler

2.1.1. e/i veya i/e Değişmesi

Türkçede kapalı /e/ meselesi karışıklık göstermektedir. Metinde kök hecesinde /i/ veya /e/ sesleri bulunan kelimeler, Türkiye Türkçesindeki kullanılışlarıyla karşılaştırıldığında şöyle bir durum söz konusudur:

Metinde kök hecede / i/ bulundurduğu hâlde günümüz Türkiye Türkçesinde /e/’li kullanılan kelimeler:

2. *girü* 51a-11, *irişe* 50b-2, *irmekdür* 50b-11, *itmeye* 50b-14, *vire* 50a-10, *yitmekdür* 49b-2.

Metinde kök hecede e bulundurduğu hâlde bugün de Türkiye Türkçesinde e'li kullanılan kelimeler:

beglerden 50b-3, *gerek* 50a-14, *nedür* 51a-10, *sevinmekdür* 51a-1, *yedi* 51a-11, *yegdür* 50a-3, *yetişe* 50b-3.

2.1.2. Ünlü Uyumları

2.1.2.1. Dil Benzeşmesi

Metinde dil benzeşmesi durumunu yansıtan örneklerle rastlanmamıştır.

2.1.2.2. Dudak Benzeşmesi

Dudak benzeşmesi, Türkçenin oldukça geç başlamış ve gelişmesi de ağır yol alan bir ünlüleri düzenleme olayıdır. Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine uzanan zaman süresinde meydana gelen belirli bazı ses değişimleri düzlük yuvarlaklık esasındaki ses benzeşmesinin Eski Türkçeye oranla daha da bozulmasına yol açmıştır (Korkmaz, 1973:108). Metinde Eski Anadolu Türkçesi metinlerindeki gibi kelime tabanlarında ve eklerde dudak uyumuna aykırı örnekler yer almaktadır.

Kelime kök ve tabanlarında: *karşu* 51a-2, *kapuları* 50a-11, *çepürdük* 50b-13, *oқыa* 51a-3

Eklerde: *hayırdur* 49b-1, *gerekdür* 50a-14, *üstine* 50a-6, *bağlu* 50b-6, *olduğundan* 51a-11, *nedür* 51a-10

2.1.3. Ünlü türemesi

Kelimenin aslında olmayan bir ünlünün ortaya çıkması olayıdır. Bunun asıl sebebi kelime sonunda yan yana gelen iki ünsüzün söylenememesidir. Bu durum iki ünsüz arasına dar bir ünlü getirilerek giderilir (Coşkun, 2008: 44). Metinde, konuşma dilinde rastlandığı şekliyle Arapça birkaç kelimede ünlü türemesi tespit edilmiştir.

şabr > *şabır* 49b-11, *qahr* > *qahrır* 49b-14, *hüküm* > *hüküm* 51a-10

2.2. Ünsüzler

2.2.1. Ünsüz Düşmesi

Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliklerinden biri de iki ve daha fazla heceli kelimelerin sonundaki -g / -ğ sesleri ile ek ve hece başında yer alan -g / -ğ ünsüzlerinin düşmesidir. Metindeki örnekleri şunlardır:

kapuları (<kapığ) 50a-11, *gerek* (<kergek) 50a-14.

2.2.2. Ünsüz Değişimleri

ğ > h değişimi bir örnekte tespit edilmiştir. *dağı* 51a-2.

t > d Değişimi

Eski Türkçede ince ve kalın sıradan ünlülerle birleşme durumuna göre kelime başında hep tonsuz olarak bulunan t ünsüzü, ön seste t'yi korumak veya d'ye dönmüş olmak şeklinde ikili bir yön izlemiştir. Bu değişim daha çok ince sıradan kelimelerde gerçekleşmiştir (Korkmaz, 1973:120).

Metinde kelime başında t->d- değişimi bir iki örnekte yer almaktadır: *döne* 49b-10, *dağı* 51a-2

tağılmış 50b-1 kelimesinde ise t->d değişimi yaşanmamıştır.

k->g- Değişmesi

Eski Türkçede kelime başı tonsuz /k/ ünsüzü, Eski Anadolu Türkçesinde kalın sıradan ünlülerde korunmuş, ince sıradan ünlülerde /g/ ünsüzüne dönüşmüştür.

k->g- değişimi birkaç örnekte tespit edilmiştir: *gerek* 50a-14, *göre* 51a-10, *girü* 51a-11.

İki ünlü arasında k ünsüzü, ünsüzü sedalılaşarak g olmuştur: *olmağa* 49b-3, *şanlığı* 49b-13.

b-/v- Değişmesi

Eski Türkçede kelime başındaki b sesi v sesine dönüşmüştür. Metinde bu özellik bir iki örnekte görülmektedir.

vire 50b-14, *vardur* 49b-8.

2.2.3. Ünsüz Düşmesi

Eski Türkçedeki bazı kelimelerin bünyesindeki -l- sesi düşüme uğramıştır. Metinde buna ilişkin bir örnekte tespit edilmiştir: *otura* < oltur- 51a-2.

2.2.4. Ünsüz Benzeşmesi

Türkçede ünsüz benzeşmesi, yan yan gelen ünsüzlerin ton bakımından birbirlerine uyma olayıdır. Kelime içinde tonsuz ünsüzler, tonsuz ünsüzlerle ya da tonsuz karşılığı olmayan tonlu ünsüzlerle yan yana bulunurlar. Ayrıca tonsuz karşılığı olmayan tonlu ünsüzler de bütün ünsüzlerle yan yana bulunabilir: geçti, altı, yazdı, yolcu, aldatmak, ayrı vb. (Ergin, 1989:73).

Metinde bazı eklerin imlâsı kalıplaşmış olduğundan kök-ek birleşmesinde ünsüz benzeşmesi görülmemektedir.

+dA bulunma durum eki: *âhiretde* 49b-7, *niyyetde* 49b-7.

+dAn ayrılma durum eki: *evmekden* 50a-3, *niyyetden* 50-14, *halkdan* 50a-6.

+dUr bildirme eki: *olmağdur* 50a-6, *gerekdür* 50a-14.

Ancak, bir örnekte ilerleyici ünsüz benzeşmesi tespit edilmiştir: *fâllâme* < fâlnâme 51a-10.

2.2.5. Ünsüz Türemesi

Metinde ünsüz türemesi olarak -y- ünsüzü, ve -n- ünsüzü tespit edilmiştir. Bu ünsüzlerden -y- ünsüzü, ünlü çatışmasını önlemek için iki ünlü arasında koruyucu ünsüz olarak yer almıştır: *oqtı-y-a* 51a-3, *itme-y-e* 50a-8.

-n- ünsüzü de işaret zamiri ve 3. teklik kişi iyelik ekinden sonra gelerek ünsüz türemesini örneklemiştir: *bu-n-ı* 51a-5, *tarafı-n-dan* 51a-9.

3. Şekil Özellikleri

3.1. İsim

3.1.1. İsim Çekim Ekleri

3.1.1.1. Çokluk Eki

Metinde çokluk eki +lAr ekidir: *kapular* 50b-6, *işler* 50b-1, *beglerden* 50b-3.

3.1.1.2. İyelik Ekleri

Metinde sadece 3. kişi teklik kişi iyelik eki mevcuttur: *arasında* 49b-10, *murādına* 50a-15, *eline* 51a-2.

3.1.1.3. Durum Ekleri**3.1.1.3.1. İlgi Durum Eki**

İlgi durum eki +(n)Uñ'un ünlüsü yuvarlaktır.

saṭıruñ harfi 51a-12.

3.1.1.3.2. Belirtme Durum Eki

Belirtme durum eki +(y)I'dir. Metinde belirtme durum ekinin Eski Anadolu Türkçesinde görülen +In şekline rastlanmamıştır.

bunı daḡı okıya 51a-5, kelām-ı *ḡadīmi* aḡa 51a-9.

Bir örnekte belirtme durum eki Arapça *du'ā* kelimesinden sonra koruyucu ünsüz –y- sesi kullanılmadan hemzeye eklenerek *du'ā*'i şeklinde yer almıştır: ve bu *du'ā*'i daḡı okıya 51a-3.

3.1.1.3.3. Yönelme Durum Eki

Yönelme durum eki +(y)A ekidir.

ve daḡı *ḡibleye* ḡarṣu abdest ile otura 51a-2, *murādına* yetiṣe 50a-15, *ḡünāhına* tevbe ide 50b-4.

3.1.1.3.4. Bulunma Durum Eki

Bulunma durum eki +dA şeklindedir: menzili yüce ola *dünyāda* ve *āḡiretde* 49b-7, bu *nıyyetde* selāmet ola 50a-8.

3.1.1.3.5. Ayrılma Durum Eki

Ayrılma durum eki +dAn şeklindedir: bu *nıyyetden* rücū' gerekdür 50a-14, ḡelāl *māldan* ṣadaḡa vire 50b-13, ṣaḡ *ṭarafından* yedi satır ṣaya 51a-9

3.1.1.3.6. Eşitlik Durum Eki

Metinde +cA eşitlik durum eki ile ilgili örneḡe rastlanmamıştır.

3.1.1.3.7. Yön Gösterme Eki

Metinde +rA, +ArI yön gösterme ekleri ile ilgili örneḡe rastlanmamıştır.

3.1.1.3.8. Vasıta Durum Eki

Metinde vasıta durum ekinin +n biçimi yer almamaktadır. +IA eki de birkaç örnekte ile edatının ekleşme eğilimini örneklendirmektedir.

murād ḡāṣıl ola *ḡuvvet-ile* ve *nuşret-ile* dost düşmen arasında 49b-9, *ḡayr-ıla* murād ḡāṣıl olmaḡa 49b-3

3.1.2. Türetme Ekleri**3.1.2.1. İsimden İsim Türeten Ekler**

+lu: *baḡlu* ḡapular açıla 50b-6.

+lık: *ṣānlıḡı* arta 49b-13.

+(I)nci: *yedinci* saṭıruñ harfi nedür 51a-12.

3.1.2.2. Fiilden İsim Türeten Ekler

-mAk: cemī' muradına *yitmekdür* 49b-2, rızḡ *artmaḡa* 49b-4

3.2. Zamir

Metinde zamir olarak bir örnekte soru zamiri, birkaç örnekte de işaret zamiri yer almaktadır.

hüküm *nedür* göre 51a-10, ve *bunı* dağı okıya 51a-5, *aña* göre ‘amel ide 51a-12, te’vîl *budur* 49b-1

3.3. Sıfat

3.3.1. Niteleme Sıfatı

Metinde niteleme sıfatı bir iki örnekte tespit edilmiştir.

bağlu kapular 50b-6, 50b-1.

3.3.2. Belirtme Sıfatları

3.3.2.1. Belirsizlik Sıfatı

cemî‘ muradına 49b-2, *çok* fâ’ide 49b-8, *vâfir* ni‘ met 49b-8.

3.3.2.2. Sayı Sıfatı

üç kerre ihlâş *bir* fâtiha 51a-3, *yedi* satır 51a-9

3.3.2.3. İşaret Sıfatı

bu niyyetde 50b-7, 49b-7, *bu* du‘ â’i 51a-3.

3.3.2.4. Soru Sıfatı

ne harfdür 51a-10.

3.4. Zarflar

3.4.1. Yer Yön Zarfı

kibleye *karşu* otura 51a-2.

3.4.2. Durum Zarfı

murâd hâşıl ola *kuvvet-ile* ve *nuşret-ile* 49b-9, *abdest ile* otura 51a-2.

3.5. Edatlar

3.5.1. Bağlama Edatları

Bağlama edatları kelime, kelime grupları ve cümleleri şekil ve anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır.

3.5.1.1. Bağlama İfade Edenler

ki

te’vîl budur *ki* hayırdur sürürdür cemî‘ muradına yitmekdür 49b-1

3.5.1.2. Sıralama İfade Edenler

ve

menzili yüce ola dünyâda ve âhiretde 49b-7, üç kerre ihlâş bir fâtiha okıya ve bu du‘ â’i dağı okıya 51a-3.

dağı

üç kerre ihlâş bir fâtiha okıya ve bu du‘ â’i *dağı* okıya 51a-3.

3.5.2. Cümle Başı Edatları

Cümleleri anlam bakımından birbirine bağlayan edatlardır. Daima cümle başında bulunurlar. Bazıları bulunduğu cümleyi kendisinden sonra gelen cümleye, bazıları ise kendisinden önce gelen cümleye bağlar.

3.5.2.1. Zıtlık İfade Edenler

ama / ammā

maşlahat çepürdük ola *ammā* istiğfâr tevbe ide 50b-13.

3.5.2.2. Şart Bildirenler

eger

eger sefer iderse mübârek ola 51a-1, *eger* şabır kıla a' dâsı üstine gâlib ola 50a-6.

tā kim

helâl mâldan şadağa vire *tā kim* işi hayra döne 50b-14.

3.5.3. Pekiştirme Edatları

belkim

bu niyyete şabır yegdür evmekden *belkim* hayırdur 50a-3.

dağı

ve bunu *dağı* okıya 51a-6.

3.5.4. Son Çekim Edatları

göre

Kendisinden önce gelen *-(y)A* yönelme durum eki almış isimle, karşılaştırmaya dayalı "uygunluk, denklik" ilişkisi kurar.

yedinci satırın evvel harfî nedür göre aña *göre* 'amel ide 51a-12.

ile / birle

İsimler, eksiz olarak zamirler ilgi durum ekiyle "ile edatı"na bağlanır. İle / birle edatı "birliktelik" işleviyle kullanılmaktadır.

te'vîldür tağılmış işler *birle* cümle murādına irişe 50b-2.

karşı

Kendisinden önce gelen ve *-(y)A* yönelme durum eki almış isimlere bağlanarak "nazaran, karşılık, karşılık olarak, doğru, tarafına, yönelik" anlamlarında kullanılan "karşı" edatı, metinde yön ifade etmektedir.

ve dağı kıbleye *karşı* abdest ile otura 51a-2.

şoñra

-dAn ayrılma durum eki almış isimlerle bağlantı kuran "şonra" edatı, cümlelerin eylemiyle ilgili, zamanda sınırlama işleviyle kullanılmıştır.

ve yedi kâğıd şaya tamām olduğundan *şoñra* yedi satır girü şaya 51a-11.

3.2. Fiil

3.2.1. Fiil Türetme Ekleri

3.2.1.1. İsimden Fiil Türeten Ekler

+lA-(n)-: şer *bağlana* 50a-15.

3.2.1.2. Fiilden Fiil Türeten Ekler

-(y)Iş-: murāda *yetişe* 50a-7.

-(I)n-: Dönüşlülük eki: *sevinmekdür* 50a-4.

-tur-: Ettirgenlik eki *otur* < oltur- 51a-2.

-mA- olumsuzluk eki: a^c dādan *hāvf itmeye* 50a-8, isti^c cāl *itmeye* 50b-14.

3.2.2. Birleşik Fiiller

3.2.2.1. Bir İsim ile Bir Yardımcı Fiilden Oluşan Birleşik Fiiller

Ol- fiiliyle kurulanlar: murād *hāşıl olmağa* 49b-3, beden *dürüst olmağa* 49b-5, *mübārek ola* 49b-5, *kahır ola* 49b-14

Kıl- fiiliyle kurulanlar: *şabır kıla* 19b-11, *tevbe kıla* 50b-7

İt- fiiliyle kurulanlar: *istiğfār ide* 49b-11, *hāvf itmeye* 50a-8, *tevbe ide* 5b-5, *hāzer ide* 50b-7, *isti^c cāl itmeye* 50b-14, *sefer iderse* 51a-1.

3.2.2.2. Bir İsimle Bir Fiilin Kalıplaşmasından Oluşanlar

cemī^c *murādına yitmekdür* 49b-2, *murādına irişe* 50b-2.

3.2.3. Fiil Çekim Ekleri

3.2.3.1. Kişi Ekleri

Metinde sadece zamir kökenli kişi eklerinden istek kipi 3. teklik kişi çekimi tespit edilmiştir.

kelām-ı kādīmi *aça* sağ tarafından yedi satır *şaya* 51a-9

3.2.3.2. Şekil ve Zaman Ekleri

Metinde şekil ve zaman eki olarak -(y)A istek kipinin 3. kişi çekimiyle ilgili örnekler mevcuttur.

İstek kipi metinde genellikle olumlu yorumlarda geniş zaman, olumsuz yorumlarda ise gereklilik anlamıyla kullanılmıştır.

Geniş zaman işlevinde kullanılan örnekler: te^vildür murād *hāşıl olup devlet ziyāde ola şānlığı arta* 49b-13, tel^vildür düşmen *kahır ola* murād *hāşıl ola devlet arta* 49b-15, te^vildür dünyāda ve āhiretde murādı *hāşıl ola* 50a-12.

Gereklilik işlevinde kullanılan örnekler: te^vildür maşlahat *çepürdük ola ammā istiğfār tevbe ide* helāl maldan şadağa *vire tā kim işi hayra döne isti^c cāl itmeye* şabır yetişe 50b-13/14, te^vildür *hāzer ide* bu niyyetde *şabır ide* günāhına *tevbe kıla* 50b-7.

Metinde gereklilik anlamı -mAk gerek yapısıyla da karşılanmıştır: te^vildür *istiğfār itmek gerek* bu niyyetden rücū^c gerekdür 50a-14.

Ayrıca metinde -(y)A istek kipinin şart işlevinde kullanıldığı örnekler de mevcuttur: te^vildür *hāvf u hile halkdan eger şabır kıla a^c dāsı üstine gālib ola* 50a-6.

3.2.3.3. Cevher Fiili ve Bildirme Ekleri

Metinde sadece ek-fiilin geniş zaman 3. kişi çekiminde kullanılan *-dUr* bildirme eki tespit edilmiştir ve ekin ünlüsü daima yuvarlaktır.

te'vîl budur ki *hayırdur sürürdür* cemî' muradına *yitmekdür mübârekdür* 49b-1/2, te'vildür bu niyetde çok fâ'ide vâfir ni' met *vardur* 49b-8.

3.2.3.4. Fiillerin Birleşik Çekimi

Metinde fiillerin birleşik çekimini geniş zamanın şartı örneklendirmiştir: eger *sefer iderse* mübârek ola bi'avni'l-lâhi te'âlâ 51a-1

3.2.3.5. Fiilimsi Ekleri

3.2.3.5.1. Sıfat-fiil ekleri

Metinde sıfat-fiil eki *-dUk* ve *-mİş* ekleri ile temsil edilmiştir.

-dUk: ve yedi kâğıd şaya tamâm *olduğundan* sonra yedi satır girü şaya 51a-11,

-mİş: te'vildür *tağılmış* işler birle cümle muradına irişe 50b-1

3.2.3.5.2. Zarf-fiil ekleri

-(y)Up: te'vildür murād hâşıl *olup* devlet ziyâde ola 49b-12, bâb-ı hayr feth *olup* bab u şer bağlana 50a-15

3.2.3.5.3. İsim-fiil ekleri

-mAk: tel'vildür hayr-ıla murād hâşıl *olmağa* 49b-3, te'vildür rızq *artmağa* ve beden dürüst *olmağa* 49b-4/5, te'vildür *sevinmekdür* cemî' murād hâşıl *olmağdur* 50a-4/5.

-mAk gerek yapısı gereklilik kipi olarak kullanılmıştır: te'vildür istiğfâr *itmek gerek* 50a-14.

Metin

[49-b] Hâzâ Te'vîlâtü'l-Kur'ân

(1) “*Allâhü lâ-İlâhe illâ hüve'l-hayyü'l-kayyümü*” te'vîl budur ki hayırdur sürürdür (2) cemî' muradına *yitmekdür mübârekdür* **bâ** “*berâ'etün mina'l-lâhi ve Resûlihî*” (3) tel'vildür hayr-ıla murād hâşıl olmağa ve devlete rāhata **tâ** (4) “*Tebārake'llezî biyedihî'l-mülkü*” te'vildür rızq artmağa ve beden (5) dürüst olmağa makamı mübârek ola **şâ** “*şümme'l-lezîne keferû birabbihim*” (6) *ya'dilüne*” tel'vildür ümîdi üstün ola menzili yüce ola (7) dünyâda ve âhirette **cim** “*cennâtü'adnin yedhulünehâ*” te'vildür bu niyyette (8) çok fâ'ide vâfir ni' met vardur seferi mübârek ola **hâ** “*hâ mîm* (9) *ve'l-kitâbi'l-mübînî*”⁶ tel'vildür murād hâşıl ola kuvvet-ile ve nuşret-ile (10) dost düşmen arasında **hî** “*hateme'l-lâhü 'alâ kulûbihim [ve 'alâ sem'ihim]*” te'vildür (11) bu niyyete istiğfâr ide ve şabır kıla **tâ** kim hayra döne **dâl** “*demmere'l-lâhü* (12) *'aleyhim*”⁷ te'vildür murād hâşıl olup devlet (13) ziyâde ola şanlığı arta **zel** “*zevâtâ efnânin febieyyi âlâ'i Rabbikümâ* (14) *tükezzibâni*” tel'vildür düşmen qahir ola murād hâşıl ola devlet [50-a] (1) arta **râ** “*Resûlün mina'l-lâhi yetlû şuhufen muṭahheraten*” te'vildür devlet (2) ziyâde ola ve rāhat ola **ze** “*züyyine li'n-nâsi ḥubbü's-şehvâti*” (3) te'vildür bu niyyete şabır yegdür evmekden belkim hayırdur **şin** “*se'ele* (4) *sâ'ilün bi'azâbin vâkı'in li'l-kâfirîne*” te'vildür *sevinmekdür* cemî' murād (5) hâşıl olmağdur **şin** “*şehide'l-lâhü ennehü lâ ilâhe illâhü*” te'vildür (6) havf u hîle halkdan eger şabır kıla a'dâsı üstine gâlib (7) ola **şad** “*şâd ve'l-kur'âni zî'z-zikri*” te'vildür murâda yetişe bu niyyette (8) selâmet ola

⁵ Metinde *cennâti* şeklinde hareketlenmiştir.

⁶ Metinde *mübînü* şeklinde hareketlenmiştir.

⁷ Metinde bu ayetin devamında sehven “*ve 'alâ sem'ihim*” (Bakara, 2/7) ayeti yazılmıştır.

a' dādan ḥavf itmeye **ḍat** *ḍaraba'l-lāhü meşelen* (9) *li'l-lezīne keferü*" te'vildür Allāh tebāreke ve te'ālā hikmet ve riyāset (10) vire **ṭi** "*tāhā mā enzelnā 'aleyke'l-kur'āne liteskā*" te'vildür (11) ḥayır ḳapuları açıla şer ḳapuları yapıla **ẓi** "*ẓahera'l-fesādü fi'l-berri* (12) *ve'l-baḥri*" te'vildür dünyāda vü āḥiretde murādı ḥāşıl ola (13) **'ayn** "*'abese ve tevellā en cā'ehü'l-a'mā*" te'vildür istiğfār (14) itmek gerek bu niyyetden rücū' gerekdür **ğayn** "*ğāfirī'z-zenbi ve ḳābili't-tevbi*" (15) te'vildür bāb-ı ḥayr feth olup bab-ı şer bağlana ve murādına [50-b] (1) yetiše **fe** "*felā uḳsimu bimevāḳı'n-nücumı*"⁹ te'vildür tağılmış işler (2) birle cümle murādına iriše **ḳaf** "*ḳāf ve'l-kur'āni'l-mecīdi*"¹⁰ te'vildür (3) 'izzete yetiše beglerden ekābirlerden ḥayr-ıla rāḥat-ıla necāt-ıla (4) **kāf** "*kāf hā yā 'ayn šād zikru rahmeti Rabbike 'abdehü Zekerıyyā*" te'vildür günāhına (5) tevbe ide **lām** "*lem yeküni'l-lezīne keferü*" te'vildür murādına yetiše (6) devlete ire bağlu ḳapular açıla **mim** "*mā kāne Muḥammedün ebā eḥadin min ricāliküm*" (7) te'vildür ḥazer ide bu niyyetde şabır ide günāhına tevbe kıla (8) **nūn** "*nūn ve'l-ḳalemi vemā yeşürüne*" tamām feraḥ tamām rāḥat (9) tamām ḥayır cemī' murād **vav** "*ve'l-lāhü min verā'ihim muḥiṭun*" te'vildür 10. nāsdan ihtiyāc göstere istiğfār ide ni' meti arta **he** "*hel* (11) *etā 'ale'l-insāni ḥinūn*" te'vildür murāda irmekdür nuşretdür ḳahırdur (12) ni' metdür **lām-elif** "*lā uḳsimu biḥāza'l-beledi*" te'vildür maşlaḥat (13) çepürdük ola amma istiğfār tevbe ide ḥelāl mālдан şadaḳa (14) vire tā kim işi ḥayra döne isti'cāl itmeye şabır yetiše **yā** (15) "*yāsīn ve'l-kur'āni'l-ḥakīmi*"¹¹ te'vildür ḥayırdur selāmetdür [51-a] (1) sevinmekdür eger sefer iderse mübārek ola bi'avni'l-lāhi te'ālā (2) ve daḥı ḳibleye ḳarşu abdest ile otura kelām-ı ḳadīmi eline alup (3) üç kerre iḥlās bir fātiḥa oḳıya ve bu du'ā'ı daḥı oḳıya (4) "*Allāḥümme tefe'eltü bike ve ente bike ve tevekkeltü 'aleyke feerini fi kitābike'l-* (5) *mektūbi fi sırrikel-* mektūbi fi 'aynike yā ze'l-celāli ve'l-ikrām" ve bunı (6) daḥı oḳıya "*ve 'indehü mefātiḥu'l-ğaybi lā ya'lemühā illā hüve ve ya'lemü* (7) *mā fi'l-berri ve'l-baḥri vemā tesḳuṭu min veraḳatin illā ya'lemühā velā ḥabbetin* (8) *fi zulumāti'l-arḍi*"¹² *velā raṭbin velā yābisin illā fi kitābin mübīnin*"¹³ (9) kelām-ı ḳadīmi aça şağ tarafından yedi satır şaya yedi (10) satır evveli ne ḥarfdür göre fāllāmede (fālnāmede) ḥüküm nedür göre ve yedi (11) kâğıd şaya tamām olduğundan şoñra yedi satır girü şaya (12) yedinci satırın evvel ḥarfı nedür göre aña göre 'amel ide (13) temmet bi'avni'l-lāhi'l-meliki'l-vehhāb

Dizin

-A-

abdest: (*Far.*) Müslümanların, belli ibadetleri yapabilmek için bir düzen içerisinde bazı organları yıkayıp bazılarını mesh etme yoluyla yaptıkları arınma.

a. (a. ile otura) 51a-2

aç-: Bir şeyi kapalı durumdan açık duruma getirmek.

a.-a (kelām-ı ḳadīmi a.)51a-9

a.-ıla (ḥayır ḳapuları a.)50a-11

a' dā: (*Ar.*) Düşmanlar.

a.+dan (a. ḥavf itmeye) 50a-8

a.+sı (a. üstine gālib ola) 50a-6

⁸ Metinde *fesāde* şeklinde harekelenmiştir.

⁹ Metinde *nücumü* şeklinde harekelenmiştir.

¹⁰ Metinde *mecīdū* şeklinde harekelenmiştir.

¹¹ Metinde *ḥakīmü* şeklinde harekelenmiştir.

¹² Metinde *arḍu* şeklinde harekelenmiştir.

¹³ "Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; başkası onları bilemez. Karada ve denizde ne varsa hepsini o bilir. Onun bilgisi dışında dalından bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki bir tek dāneyi, yaş ve kuru ne varsa her şeyi bilir. Bütün bunlar, gerçeği tüm netliği ile gösteren apaçık bir kitapta yer almaktadır." (En'ām, 6/59).

âhîret: (Ar.) İnsanın öldükten sonra dirilip sonsuza dek kalacağı ve Tanrı'ya hesap vereceği yer, öbür dünya, öteki dünya.

â.+de (menzili yüce ola dünyâda ve â.) 49b-7, 50a-12

al-: Bir şeyi elle veya başka bir araçla tutarak bulunduğu yerden ayırmak, kaldırmak.

a.-up 51a-2

Allâh: (Ar.) Kâinatta var olan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık, Tanrı.

A. (A. tebâreke ve te'âlâ) 50a-9

amel it-: (Ar.+T.) Gereğince hareket etmek.

‘a. (‘a. ide) 51a-12

ammâ: (Ar.) Ama.

a. 50b-13

ara: İki şeyi birbirinden ayıran uzaklık, aralık, boşluk, mesafe.

a.+sında (dost düşmen a.) 49b-10

art-: Çoğalmak.

a.-a (şânlığı a.) 49b-13, (devlet a.) 50a-1, (ni' meti a.) 50b-10

a.-mağa (rızk a.) 49b-4

-B-

bâb: (Ar.) Kapı.

b. (b. u şer): Şer kapısı 50a-15

b. (b.-ı hayr): Hayır kapısı 50a-15

bağlan-: Önüne engel konulmak, kapatılmak.

b.-a (bab u şer b.) 50a-15

bağlu: Kapalı.

b. (b. kapular açıla) 50b-6

beden: (Ar.) Vücut, gövde.

b. (b. dürüst olmağa) 49b-4

beg: Emir, ileri gelen nüfuzlu kimse.

b.+lerden (‘ izzete yetişe b.) 50b-3

belkim: (Ar.+T.) Belki.

b. (şabır yegdür evmekden b. hayırdur) 50a-3

bi'avni'l-lâhi te'âlâ: (Ar.) Yüce Allah'ın yardımıyla.

b. (mübârek ola b.) 51a-1

bir: Sayıların ilkinin adı.

b. (b. fâtiha okıya) 51a-3

birle: İle, birlikte.

b. (işler b.) 50b-2

bu: Yakındaki varlığı gösterme sıfatı.

b. (bu du‘ā’i) 51a-3

b. (b. niyetde) 49b-7, 50a-7,

b. (b. niyyetden) 50a-14

b. (b. niyyete) 49b-11, 50a-3

bu: İşaret zamiri.

b.+dur (te’vîl b. ki) 49b-1

b.+nı (b. dağı) 51a-5

-C-

cemî‘: (Ar.) Bütün

c. (c. muradına yitmekdür) 49b-2,

c. (c. murād hâşıl olmağdur) 50a-4,

c. (c. murād) 50b-9

cümle: (Ar.) Bütün.

c. (c. murādına irişe) 50b-2

-Ç-

çepürdük ol-: Karışmak, anlaşılmaz olmak.

ç. (ç. ola): 50b-13

çok: Fazla.

ç. (ç. fā’ide) 49b-8

-D-

dağı: Üstelik, daha.

d. (ve d.) 51a-2

d. (du‘ā’i d.) 51a-3

d. (bunı d.) 51a-6

devlet: (Ar.) Büyük mevki, makam.

d. (devlet ziyāde ola) 49b-12, 50a-1

d. (d. arta) 49b-14

d.+e (ve d.) 49b-3

devlete ir-: (Ar. +T.) Büyük makama ulaşmak.

d.-e 50b-6

dost: (Far.) Birini samimi duygularla seven, güvenilir kimse.

d. (d. düşmen arasında) 49b-10

dön-: Değişmek

d.-e (işî hayra d.) 50b-14

du'â: (*Ar.*) Allah'a yalvarma, yakarış.

d.+^ei (bu d.) 51a-3

dünyâ: (*Ar.*) Yaşanılan alem.

d.+da (d. ve âhiretde) 49b-7, 50a-12

dürüst ol-: (*Far.+T.*) Sağlıklı olmak.

d.-mağa (beden d.) 49b-5

düşmen: (*Far.*) Birinin kötülüğünü isteyen, hasım.

d. 49b-10, 49b-14

-E-

eger: (*Far.*) Şayet.

e. 50a-6, 51a-1

ekâbir: (*Ar.*) İleri gelenler.

e.+lerden 50b-3

el: Avuç ve parmakları içine alan organ.

e.+ine (kelâm-ı kadîmi e. alup) 51a-2

ev-: Acele etmek.

e.-mekden 50a-3

evvel: (*Ar.*) Önce

e.+i 51a-10

-F-

fâ'ide: (*Ar.*) Yarar.

f. 49b-8

fâtîha: (*Ar.*) Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi, elham.

f. 51a-3

ferah: (*Ar.*) Gönül açıklığı, sevinç.

f. 50b-8

feth ol-: (*Ar.+T.*) Kapalı durumdan açık duruma gelmek, açılmak.

f.-up (bâb-ı hayr f.) 50a-15

-G-

gâlib ol-: (*Ar.+T.*) Düşmanını yenmek.

ğ.-a (a' dâsı üstine ğ.) 50a-6

gerek: Herhangi bir şeyin yapılabilmesi için şart olan şey.

g. (istiğfâr itmek g.) 50a-14

g.+dür (bu niyetden rücū^c g.) 50a-14

girü: Arka, ileri karşıtı.

g. 51a-11

gör-: Gözle bir şeyin varlığını algılamak, seçmek.

g.-e 51a-10, 51a-12

göre: Bir şeye uygun olarak, uyarınca.

g. (aña g.) 51a-12

günāh: (*Far.*) Allah'ın emrine aykırı davranış.

g.+ına (g. tevbe ide) 50b-4, 50b-7

-H-

halk: (*Ar.*) Aynı ülkede, aynı devlete bağlı vatandaşların tamamı.

h.+dan 50a-6

harf: (*Ar.*) Bir dildeki sesleri gösteren işaretler.

h.+dür 51a-10

h.+i (yedinci satıruñ h) 51a-12

hāşıl ol-: (*Ar. +T.*) Meydana gelmek.

h.-a (murād h.) 49b-9, 49b-15

h.-mağdur (murād h.) 50a-5

h -up (murād h.) 49b-12

h -a (murādı h) 50a-12

h.-mağa (murād h.) 49b-3

havf: (*Ar.*) Korku.

h. (h.u hîle) 50a-6

havf it-: (*Ar. +T.*) Korkmak.

h.-meye 50a-8

hayır: (*Ar.*) İyilik, karşılık beklemeden yapılan yardım.

h. (h. kapuları) 50a-11

h. 50b-9

h.+dur 49b-1, 50a-3, 50b-15

h. (bāb-ı h.) 50a-15

h.+a 49b-11, 50b-14

h.+ıla 49b-3, 50b-3

hazer it-: (*Ar.*) Çekinmek, sakınmak.

h. 50b-7

helāl: (*Ar.*) Kurallara uygun olan.

h. (h. mâldan) 50b-13

hikmet: (Ar.) Hakimlik, bilgelik.

h. (h. ve riyâset vire) 50a-9

hile: (Ar.) Bir kimseyi aldatmak için yapılan düzen.

h. (havf u h.) 50a-6

-İ-

ihlâş: (Ar.) Kur'an-i Kerim'in 112. suresinin adı.

i. 51a-3

iẖtiyâc göster-: (Ar. +T.) Gereksinim duymak.

i.-e (nâsdan i.) 50b-10

ile: Bağlama edatı.

i. (kuvvet-i.) 49b-9

i. (nuşret-i.) 49b-9

i. (abdest i.) 51a-2

iriş-: Ulaşmak.

i.-e (cümle murādına i.) 50b-2

isti'cāl it-: (Ar. +T.) Acele etmek.

i.-meye 50b-14

iş: Bir amaçla yapılan çalışma.

i.+i 50b-14

i.+ler (i. birle) 50b-1

istiğfâr it-: (Ar. +T.) Allah'tan bağışlanmasını istemek.

i.-e 49b-11, 50b-10, 50b-13

i.-mek (i. gerek) 50a-14

'izzet: (Ar.) Büyüklük, yücelik.

'i.+e 50b-3

-K-

kağıt: (Far.) Üzerine yazı yazmaya yarayan ince yaprak.

k. 51a-11

kahır: (Ar.) İnsanın içine işleyen derin üzüntü, sıkıntı.

ķ.+dur 50b-11

ķahır ol-: (Ar. +T.) Aşırı üzüntü duymak.

ķ.-a 49b-14

ķapu: Giriş çıkışı sağlamak için bir yere yerleştirilen, tahta yâhut demirden iki veya tek kanatlı açılır kapanır düzen.

- ķ.+lar 50b-6
ķ.+ları 50a-11
ķarşı: e- doğru.
ķ. (ķibleye ķ.) 51a-2
ķelām-ı ķadīm: (Ar.) Kur'an-ı Kerim.
ķ.+i 51a-2, 51a-9
ķerre: (Ar.) Defa, kez, sefer.
ķ. (üç ķ.) 51a-3
ķible: (Ar.) Müslümanların namazda yöneldiği Mekke şehrinin ve Kâbe'nin bulunduğu yön.
ķ.+ye 51a-2
ķuvvet: (Ar.) Güç.
ķ. (ķ.-ile) 49b-9
-M-
makam: (Ar.) Devlet memuriyetinde yüksek mertebe.
m.+ı (m. mübārek ola) 49b-5
māl: (Ar.) Bir kimsenin mülkiyetinde olan şey.
m.+dan (ḥelāl m.) 50b-13
maşlahat: (Ar.) İş, husus, mesele.
m. 50b-12
menzil: (Ar.) Makam, mevki, rütbe.
m.+i (m. yüce ola) 49b-6
murād: (Ar.) Dilek, istek.
m. (cemī^c m.) 50b-9
murād ḥāşıl ol-: (Ar.+T) İstenilen şey meydana gelmek.
m. (cemī^c m. ḥāşıl olmaḳdur) 50a-4
m. (m.ḥāşıl ola) 49b-9, 49b-14
m. (m. ḥāşıl olup) 49b-12
m. (m. ḥāşıl olmağa) 49b-3
murāda yetiş-: (Ar.+T.) Arzuya ulaşmak.
m.+a (m. yetişe) 50a-7, 50a-15, 50b-5
murādı ḥāşıl ol-: (Ar.+T.) Dileđi yerine gelmek.
m.+ı (m. ḥāşıl ola) 50a-12
murādına ir-: (Ar.+T.) İsteğine ulaşmak.
m.+ına (m. irişe) 50b-2

m.+a (m. irmekdür) 50b-11

murâdına yit-: (Ar.+T.) İsteğine kavuşmak.

m.+ına (cemî^c m. yitmekdür) 49b-2

mübârek: (Ar.) Hayırlı, uğurlu, kutlu.

m.+dür 49b-2

mübârek ol-: (Ar.+T.) Hayırlı uğurlu olmak.

m.-a (makamı m.) 49b-5,

m.-a (seferi m.) 49b-8,

m.-a (sefer iderse m.) 51a-1

-N-

nâs: (Ar.) İnsanlar, halk.

n.+dan 50b-10

necât: (Ar.) Kurtulma, kurtuluş.

n.-ıla 50b-3

ne: Hangi şey.

n. 51a-10

n.+dür 51a-12

ni' met: (Ar.) İyilik, lütuf, ihsan.

n. 49b-8

n.+dür 50b-12

n.+i 50b-10

niyyet: (Ar.) Bir şeyi yapmayı önceden düşünme.

n.+de 49b-7, 50a-7

n.+den 50a-14

n.+e 49b-11, 50a-3

nuşret: (Ar.) Allah'ın yardımı.

n. (n.-ile) 49b-9

n.+dür 50b-11

-O-

okı-: Bir yazıda ne yazıldığını sâdece gözle veya aynı zamanda seslendirerek çözmek.

o.-ya 51a-3, 51a-6

otur-: Vücudun belden yukarı kısmı dik duracak ve vücut ağırlığı kaba etler üzerine binecek şekilde bir yere yerleşmek.

o.-a 51a-2

-R-

rāḥat ol-: (Ar.+T.) Üzüntüsüz ve sıkıntısız bir durumda olmak.

r.-a 50a-2

rāḥat: (Ar.) Sıkıntısız, üzüntüsüz olma durumu.

r. 50b-8

r.+a 49b-3

r.+āḥat-ıla 50b-3

rızık: (Ar.) Allah tarafından herkese takdir edilen nimet.

r. 49b-4

riyāset: (Ar.) Başkanlık.

r. (r. vire) 50a-9

rücūʿ: (Ar.) İsteğinden dönme.

r. (niyyetden rücūʿ) 50a-14

-S-

şabır: (Ar.) Katlanılması zor durumlar karşısında umutsuzluğunu kaybetmeden dayanma, katlanma.

ş. 50b-14

şabır it-: (Ar.+T.) Üzücü durumlar karşısında dayanma gücüyle beklemek.

ş.-e 50b-7

şabır kıl-: (Ar.+T.) Üzücü durumlar karşısında dayanma gücüyle beklemek.

ş.-a 49b-11, 50a-6

ş. 50a-3

şadaḳa vir-: (Ar.+T.) Karşılık beklemeden ihtiyaç sahiplerine para, mal vermek.

ş.-e 50b-13

şağ: Bu taraftaki yön.

ş. (ş. tarafından) 51a-9

satır: (Ar.) Bir sayfa üzerine enine yazılan kelimelerin meydana getirdiği yazı dizisi.

s. 51a-9, 51a-10, 51a-11

s.+uñ 51a-12

şay-: Bir şeyin kaç tane olduğun anlamak için birer birer elden geçirmek.

ş.-a 51a-9, 51a-11

sefer: (Ar.) Yolculuk.

s.+i 49b-8

sefer it-: (Ar.+T.) Yolculuğa çıkmak.

s.-erse 51a-1

selâmet: (Ar.) Ruh ve beden yönünden sağlıklı olma, esenlik.

s.+dür 50b-14

selâmet ol-: (Ar.+T.) Ruhsal ve beden olarak sağlıklı olmak

s.-a 50a-8

s.+dür 50b-15

sevin-: Sevinç duymak.

s.-mekdür 50a-4, 51a-1

şoñra: Daha ileri bir zamanda, önce karşıtı.

ş. (tamâm olduğundan ş.) 51a-11

sürür: (Ar.) Sevinç.

s.+dur 49b-1

-Ş-

şānlık: (Ar.+T.) Ünlü, gösterişli olma durumu.

ş.+ı 49b-13

şer: (Ar.) Kötülük.

ş. (ş. kapuları) 50a-11

ş. (bāb u ş.) 50a-15

-T-

tā kim: Sonunda, yeter ki anlamında edat.

t. 49b-11, 50b-14

tağıl-: Bölünmek.

ı.-mı (ı. işler) 50b-1

tamām: (Ar.) Bütün, hep.

t. (t. ferah) 50b-8

t. (t. rāḥat) 50b-8

t. (t. ḥayır) 50b-9

tamām ol-: (Ar.+T.) Tamamlanmak.

t. (t. olduğundan şoñra) 51a-11

ṭaraf: (Ar.) Yön, cihet.

ṭ.+ından (şāğ ṭ.) 51a-9

te'ālā: (Ar.) “Şanı yüce olsun” anlamında Allah ve Tanrı kelimelerinden sonra kullanılan söz.

t. (Allāh tebāreke ve t.) 50a-9

tebāreke: (Ar.) Yüce, ulu anlamında Allah ve Tanrı kelimelerinden sonra kullanılan söz.

t. (Allāh t. ve te'ālā) 50a-9

tevbe it-: (Ar. +T) Bir günah veya suçu bir daha yapmamaya söz vermek.

t.-e 50b-5, 50b-13

tevbe kııl-: (Ar. +T) Bir günah veya suçu bir daha yapmamaya söz vermek.

t.-a 50b-7

tel'vıl: (Ar.) Anlam verme, yorumlama.

t.+dür 49b-3, 49b-4, 49b-5, 49b-7, 49b-9, 49b-10, 49b-12, 49b-14, 50a-1, 50a-3, 50a-4, 50a-5, 50a-7, 50a-9, 50a-10, 50a-12, 50a-13, 50a-15, 50b-1, 50b-11, 50b-12. 50b-15, 50b-2, 50b-4, 50b-5, 50b-7, 50b-9

-Ü-

üç: Üç sayısı.

ü. 51a-3

ümîd: (Far.) Umut

ü.+i 49b-6

üst: Bir kimsenin kendisi, şahsı.

ü.+ine (a' dâsı ü.ğālib ola) 50a-6

üstün ol-: Benzerlerinden daha yüksek düzeyde olmak.

ü.-a 49b-6

-V-

vāfir: (Ar.) Çok bol.

v. (v. ni' met) 49b-8

var: Mevcut.

v.+dur 49b-8

ve: İki kelime, kelime grubu veya cümleyi bağlama görevindeki kelime.

v. 49b-11, 49b-3, 49b-4, 49b-7, 49b-9, 50a-12, 50a-15, 50a-2, 50a-9, 50a-9, 51a-2, 51a-3, 51a-5, 51a-10

vir-: Sahip olmasını sağlamak.

v.-e (hikmet ve riyāset v.) 50a-10,

v.-e (şadağa v.) 50b-14

-Y-

yapıl-: Kapanmak.

y.-a (şer kapuları y.) 50a-11

yedi: Yedi sayısı.

y. 51a-9, 51a-10, 51a-11

yedinci: Yedi sayısının sıra sayı sıfatı.

y. (y. satıruñ) 51a-12

yeg: Daha iyi, daha üstün.

y.+dür 50a-3

yetiş-: Ulaşmak.

y.-e (murâda y.) 50a-7,

50b-1, 50b-14, 50b-3, 50b-5

yit-: Ulaşmak.

y.-mekdür (murâdına y.) 49b-2

yüce ol-: Mertebesi artmak.

y.-a 49b-6

-Z-

ziyâde ol-: (*Ar.+T*) Artmak, çoğalmak.

z.-a 49b-13, 50a-2

Sonuç

Bu makalede Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Bölümü 2705 numarada farklı türlerde kaleme alınmış 10 risaleden oluşan bir mecmua içerisinde yer alan *Te'vîlâtü'l-Kur'ân* adlı eser incelenmiştir. Tefeülname türünde mensur olarak 1563 yılında istinsah edilmiş eserin müellifi belli değildir. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*, “elif” harfinden başlayıp “ye” harfine kadar Arap alfabesindeki 29 harfe ilişkin olumlu ve olumsuz yorumları ihtiva etmektedir. Her bir harfe ilişkin yorum, Kur'an-ı Kerim'deki bir ayete dayandırılmaktadır. Eserde harf sırasıyla ortaya konan yorumların yaklaşık dörtte biri olumsuz, geriye kalan yorumların çoğunluğu da olumlu haberlere yorulmuştur. Olumluya yorulan harflerde “sevinmek, muradına ermek, rızık artmak, sağlığa kavuşmak, şöhret bulmak, makamda yükselmek, düşmana galip gelmek” gibi yorumlara yer verilirken olumsuz harf yorumlarında da “işleri karışmak, sabretmek, tövbe istiğfarda bulunmak” gibi yorumlar yer almaktadır.

Çalışmamıza esas olan nüshanın, ehil bir müstensih tarafından harekeli nesih yazıyla okunaklı bir şekilde kaleme alındığı ve kelimelerin dikkatle harekelendiği görülmektedir. Arap-Fars imlâ geleneğine bağlı kalınarak kaleme alınmış olan nüshadaki ünlülerin yazımında hem harf hem de hareke kullanılmıştır. Türkçe kelimelerdeki /s/ ünsüzü sad ve sin, /p/ ünsüzü p ve b, /ç/ ünsüzü de çe ve cim harfleriyle iki türlü yazılmış, nazal /n/ ünsüzünün yazımında kef harfi kullanılmıştır. Kapalı /e/ ile ilgili olarak Türkiye Türkçesindeki bazı kelimelerin kök hecesinde yer alan /e/ sesleri metinde y harfiyle yazılmıştır. Metinde dil benzeşmesinin durumunu gösteren örneklerle rastlanmamakta ve ayrıca kelime tabanları ile eklerde dudak benzeşmesine uyulmadığı görülmektedir. Çokluk eki, iyelik ve durum ekleri ise günümüz Türkçesine koşut bir kullanıma sahiptir. Metindeki fiil çekiminin istek kipi 3. teklik kişi üzerine kurulduğu görülmektedir. Bu çekimlerdeki istek eki asıl işlevi yanında şart, geniş zaman ve gereklilik işlevleriyle de kullanılmıştır. Ayrıca gereklilik kipi olarak -(y)A istek ekiyle birlikte “-mAk gerek” yapısı da göze çarpmaktadır. Metinde yardımcı fiil olarak it-, kıl- ve ol- fiilleri; ek-fiil olarak da -dUr biçimi yer almaktadır. Eserin söz varlığını oluşturan -tekrarlarla birlikte- 289 kelimenin yüzde 45'i Türkçe, yüzde 53'ü Arapça, yüzde 2'si de Farsçadır. Arapça kelimelerin çoğunluğunu metnin konusuyla bağlantılı terim anlamalı kelimelerin oluşturduğu görülmektedir. Bunlar da halkın bildiği, günlük dilde kullanılan kelimelerdir. Sabr, hüküm, kahr gibi kimi Arapça kelimelerin, iç ses ünlü türemesi yoluyla konuşma dilinde kullanıldığı gibi yazıya geçirildiği tespit edilmiştir. *Te'vîlâtü'l-Kur'ân*'ın cümle yapısı incelendiğinde yorumların belirli kalıplar şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Genellikle “te'vildür” ya da “te'vil budur ki” ifadesiyle başlayan devrik cümleler, -dUr bildirme

ekiyle biten kısa isim cümleleri ya da istek kipinin üçüncü teklik kişi -(y)A ekiyle çekimlenmiş fiil cümleleri şeklindedir.

Kur'an-ı Kerim'i aracı ve rehber kılarak yapılacak bir iş hususunda hayrı aramak, diğer bir deyişle tefeülde bulunmak amacıyla halka yönelik, sade dille kaleme alınmış bir eser olan *Te'vilâtü'l-Kur'ân*'ın incelenmesine yönelik bu çalışmayla falname türü hakkında yapılacak araştırmalara az da olsa katkıda bulunmak amaçlanmıştır.

Kaynakça

- Bilkan, A. F. (2010). Tefe'ül ile ad verme geleneği ve Emir Timur'un adı, *Millî Folklor*, 85, 133-137.
- Boyras, Ş. (2006). *Fal kitabı melhemeler ve Türk halk kültürü*, Kitabevi.
- Coşkun, V. (2008). *Türkçenin ses bilgisi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Dikmen, M. & Çetin, K. (2016). Klasik Türk edebiyatında tefeül geleneği ve kitap falının şiire yansımaları, *The Journal of Academic Social Science*, 49, 191-204.
- Ergin, M. (1989). *Türk dil bilgisi*, Bayrak Yayınları.
- Ersoylu, H. (1997). Fal, fal-nâme ve bir çiçek falı: Der Aksâm-ı Ezhar, *Türkiyat Mecmuası*, 20, 195-254.
- Ertaylan, İ. H. (1951). *Falnâme*, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Korkmaz, Z. (1973). *Marzuban-nâme tercümesi*, TDK Yayınları.
- Sezer, S. (1998). *Osmanlıda fal ve fálnâmeler*, Milliyet Yayınları.
- Tekin, T. (1997). *Tarih boyunca Türkçenin yazımı*, Simurg Yayıncılık.
- Uzun, M. (1995). Fálnâme, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 12, 141-145.
- Yıldız, A. (2010). Manzum bir Kur'ân falı, *İstem Dergisi*, 8(16), 181-198.